

L'obra del felanitxer, massa poc coneguda, feta a empentes o sacsades, és ben consistent, però no desmenteix la part alíquota de pesa i decepció que traspuen els *Dietaris*. Narcisisme, contradicció i dispersió no poden anul·lar la càrrega cultural que poca gent posseïa al seu temps. Deixà de ser catalànic? Diuen —els *Dietaris* en donen fe a bastament— que a la seva «vida interior» mai no va renunciar a la catalanitat, però «visqué en un món que ja no és el nostre», «era diferent».¹⁰ ◀

Carles Cabrera

JOAN PERUCHO O LA RADIOGRAFIA D'UN CONTEXT

Joan Perucho, cendres i diamants. Biografia d'una generació

Julia Guillamon

736 pp., 2015, Barcelona, Galaxia Gutenberg

Julia Guillamon (Barcelona, 1962), escriptor i crític habitual de literatura catalana a les planes del suplement cultural de *La Vanguardia*, des de ben jove s'havia sentit atret per la literatura fantàstica que conreava Joan Perucho i Gutiérrez (Barcelona, 1920-2003). Perucho i Guillamon s'avingueren bastant, i això marcarà positivament el ritme d'aquest llibre, el dotarà de profusió i proximitat i li exigirà un temps de cocció lent: sabem que Guillamon ja s'havia abocat a l'obra de Perucho durant la seva tesi de llicenciatura a la Universitat de Barcelona, que ha fet recerca sobre la seva producció en altres documents, que s'aprofita lícitament de part del material que no havia elaborat expressament per a l'avinentsa perquè pertany a un període que té ben apamat com a estudiós i pel qual es desplaça còmode i desimbolt i que, com a mínim, des del 2001 aquest llibre ja s'anava confegint. D'ençà de la tesina que ja el barrinava; almenys el títol ja el tenia ullat. Va ser aleshores que Perucho mateix li va proposar que, en publicar la tesina —i tot d'una trobà editor, senyal de la forrolla que feia l'autor en aquell moment—, la intitulesin *Joan Perucho, cendres i diamants* i, com que finalment va descartar aquest encapçalament, Guillamon ara el manleva definitivament per a aquesta nova ocasió. L'autor traça en un marge del paper de la literatura catalana la figura complexa, inquieta i escàpola d'aquest *outsider maudit*, traduït a altres llengües i molt valorat de portes enfora però que,

¹⁰ Són frases d'un discurs d'en Joan Pons i Marquès, un supervivent de la seva generació, en el discurs de proclamació de fill il·lustre (1964)

en certa manera, ha fet valer entre nosaltres el refrany que ningú és profeta a casa seva. Ara bé, tant el gruix considerable del patracol —de format extens, interlineat senzill i cos de lletra més aviat esquitit— com sobretot el subtítol, *Biografia d'una generació*, apunten que el treball esdevindrà quelcom més que la síntesi existencial del personatge en qüestió. Efectivament, el llibre rebenta els límits biogràfics i s'estén a crònica de tota una promoció: la de la immediata postguerra.

Perucho, amb 19 anys, era a Barcelona el dia que hi desfilaren les tropes del general Franco. El jove fou un dels pocs autors que romangué al país en el moment de la diàspora —en el seu cas hi va tornar: en cosa de dies va passar d'estar al servei del bàndol republicà al nacional, des del qual va participar en l'ocupació definitiva de Menorca—, mentre que la majoria d'escriptors i intel·lectuals se n'anaren. En un moment en què els aires nous de la cultura catalana bufaven de la banda de l'exili, la biografia de Perucho i el grup de persones que l'envolten se centra entorn dels que romangueren a casa. A les primeres revistes clandestines que es publicaren, *Poesia* i *Ariel*, Perucho debuta com a poeta enviant-hi a la primera dues composicions en espanyol i una en català; a la segona, emperò, ja es feia impossible remetre-hi poemes en aquella llengua i Perucho només n'hi envia en català. I a la revista castellana *Ínsula*, que manifestava certa condescendència envers la cultura catalana i la difonia arreu de l'Estat, Perucho també s'hi estrena com a crític de literatura catalana.

A través de la baula d'*Ínsula* de final dels quaranta arribem als congressos de Poesia de Segòvia, Salamanca i Sant Jaume de Galícia de principi dels cinquanta, que tenien la voluntat de restablir ponts entre les diferents cultures hispàniques. La creació del premi Ciudad de Barcelona (1949) va marcar un pas endavant en la recuperació de la llengua i la literatura catalanes des de l'adanisme cultural de l'any zero que va suposar el 1939; això no obstant, la convocatòria fou boicotejada pels grans prohoms de la lírica catalana del moment (Carles Riba, J. V. Foix, Tomàs Garcés, el grup d'*Ariel*...) que no volgueren promocionar uns premis bilingües —per bé que aquests només s'anunciaven com a bilingües, significativament, en l'apartat que consideraven més folklòric: el de la poesia. Des de la tercera edició, el guardó es va bifurcar entre lírica en espanyol i en català, i Perucho va guanyar aquesta darrera convocatòria amb el poemari *El medium* (1954).

El 1956 Perucho es desplaça fins a París i es troba amb Palau i Fabre, que feia una dècada que hi romania instal·lat; a la ciutat de les llums, el nostre autor hi descobreix els contes de Lovecraft, que el fascinen i el corprenen. I d'aquí transita cap a la prosa que certifiquen novel·les com ara *Llibre de cavalleries* (1957) o *Les històries naturals* (1960) havent escrit prèviament el relat *Amb la tècnica de Lovecraft*. El *Llibre de cavalleries* fou seriat dins la col·lecció El Dofi de l'editorial Destino. Perucho

se situava i se sentia tan al marge de tota la resta del món literari que es donava a conèixer en el gènere amb un títol tan categòric com el de *Llibre de cavalleries*. La novel·la connectava més amb els nostres escriptors medievals i de l'edat moderna (Serra i Postius, per exemple) que no pas amb el realisme històric i social, tan en voga als seixanta, que ell ignorava, i del segell editorial del país per excel·lència, Edicions 62, el naixement del qual es vinculava a l'àmbit de l'esquerra catalanista. Així, Perucho aviat resultaria exclòs d'un dels primers toms de la col·lecció d'assaig *Llibres a l'Abast* que imprimiren a can 62, el programàtic *Poesia catalana del segle XX*, de Josep Maria Castellet i Joaquim Molas, que el titllen de poeta marginal l'únic cop que l'esmenten al llarg de tot el volum. Perucho es col·locava a l'extraradi de tots i de tothom. O gairebé. S'esmenten adesiara a l'assaig de Guillamon els noms d'alguns companys de viatge que actuen paral·lelament a ell com el seu gran amic Nèstor Luján, potser Palau i Fabre, Salvador Espriu, Martí de Riquer, el referent d'Eugeni d'Ors, el mallorquí Cristòfol Serra, Italo Calvino... Però sobretot hem de parlar en aquest sentit de les concomitàncies sorprenents amb Álvaro Cunqueiro, i entre el *Llibre de cavalleries* i *Merlín e família*, ambientades totes dues a l'edat mitjana, i en què el biògraf Guillamon s'atura força estona. Encara que Cunqueiro li tragués només nou anys a Perucho, Guillamon els relaciona gairebé com un mestre amb el seu deixeble per l'admiració que al nostre autor sempre li va inspirar l'escriptor gallec, que li va oferir un paradigma a l'hora de bastir tot un univers de ficció propi a part dels altres. Al cap de poc del conegut episodi Galinsoga, en un moment en què *La Vanguardia* obre el ventall als escriptors catalans, Perucho entra a col·laborar al rotatiu i hi romandrà entre el 1962 i el 1972, i de nou entre l'any 1999 i el 2003, l'any del seu decés. Perucho i Cunqueiro, que també hi col·laborava, se citaran mútuament un bon grapat de vegades.

El nostre autor va connectar amb les plomes més joves i, en certa manera, també desclassades, com Terenci Moix, que si bé des d'una òptica molt distinta, apreciava l'obra de Perucho i entenia que havia estat menyscabat per la crítica del realisme social de la mateixa manera que hom va criticar la irrupció de Moix en el resclosit panorama editorial de l'època. A l'autor de *La torre dels vicis capitals* li interessa desvincular el Perucho de *Les històries naturals* de Cunqueiro —o de Borges— per empeltar-lo amb una tradició de país en què s'inscriuria Llorenç Villalonga, *Un lloc entre els morts* de Maria Aurèlia Capmany o *Paraules d'Opòton el vell* d'Avel·lí Artís-Gener, Tísner, que cadascun a la seva manera s'havien desvinculat també del realisme. Des que havia encetat la seva carrera literària a la postguerra, Perucho mai havia gaudit de tants seguidors com en aquell context dels setanta (Moix, Porcel, Gimferrer, Saladrigas...), però paradoxalment va ser llavors que va abandonar l'es-

criptura —com es lamentava Terenci Moix en un article. De *Les històries naturals* a la següent gran novel·la, *Les aventures del cavaller Kosmas* (1981), s'escolaren vint anys!

També Joaquim Carbó, membre del col·lectiu Ofèlia Dracs, que reivindicava la literatura de gènere després de l'esclat de la novel·la experimental dels setanta, es va referir a Perucho. Carbó l'alineava amb un Pere Calders o un Jordi Sarsanedas pel tombant imaginatiu de les seves produccions i els lligava amb el realisme màgic hispanoamericà. I no obstant això, Perucho no casava gens amb aquesta literatura més «comercial» d'aquests joves de la novel·la de gènere. Al contrari. Va acabar, al cap de poc de fundar-se, engruixint el catàleg d'una editorial nova i selecta, els Quaderns Crema de Jaume Vallcorba, creada com a segell independent el 1979, i que tant prestigi havia d'adquirir al cap d'un temps.

Els poemes de l'autor, fragments de la seva prosa narrativa, articles de premsa, crítiques d'art i de llibres, les cartes que escriu i les que rep... serveixen perquè sovint el biògraf es decanti a un costat per cedir la veu als autèntics protagonistes: Perucho i els seus companys de fornada. A la part que dedica a Perucho com a crític d'art, les imatges adquireixen, evidentment, un pes considerable, perquè és un llibre en què no s'ha escatimat en paper i que ens arriba profusament il·lustrat amb imatges, sempre en blanc i negre. Feina ingent la que ha dut a terme Guillamon de capbussar-se en els autors del període per tafanejar què opinen de les diverses aportacions de Perucho. Quan informa, no deixa de tenir interès el que explica per tal com sovint aporta un plus d'informació extra a les dades que ja domina l'especialista, i quan es topa amb un poemari o una novel·la s'hi atura amb delectació i l'analiza full per full, composició a composició. I amb tot i la seva complexitat, s'ha de dir que en moments puntuals el treball de Guillamon pot arribar a pecar d'excessivament detallista. Tanmateix, no se m'acuden ara com ara altres intents millors en català de realització d'una biografia tan exhaustiva —que no és la de Perucho, ben entès, sinó la radiografia de tota una promoció prenent Perucho per pivot i alhora per excusa.

Escriptor bilingüe i intel·lectual conservador, col·laborador al mateix temps de *l'Avui* i *l'ABC*, el darrer Perucho era ben vist durant els governs de José María Aznar. Per als castellans no ha existit un equivalent català del «bon» escriptor gallec o basc, i a casa nostra aquest rol —el de Cunqueiro, és clar— només l'ha jugat una mica Josep Pla. Però Perucho també hauria pogut guanyar aquesta basa. Com a Cunqueiro, se'ls assimila per llur bilingüisme, la raó que empeny fonamentalment els castellans a veure'ls amb bons ulls —igual que a Pla—, però en el nostre cas el «bilingüisme» cal posar-lo molt en quarantena. I encara més en aquell temps, tenint en compte la castellanització endèmica de la nostra premsa i la dependència que els creava si del que es tractava era de viure de l'escriptura. ◀